

УДК 378: 37. 091 – 047.22

DOI: 10.35619/iiu.v1i18.562

Баліка Людмила

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії і методики виховання
Рівненського державного гуманітарного університету,
м. Рівне, Україна
ORCID: 0000-0003-0042-7744
e-mail: liudmyla.balika@rshu.edu.ua

Петренко Сергій

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри інформаційних технологій та моделювання
Рівненського державного гуманітарного університету,
м. Рівне, Україна
ORCID: 0000-0002-5311-0743
e-mail: serhii.petrenko@rshu.edu.ua

Петренко Інна

доктор філософії,
викладачка кафедри теорії і методики виховання
Рівненського державного гуманітарного університету,
м. Рівне, Україна
ORCID: 0000-0003-2320-6100
e-mail: inna.petrenko@rshu.edu.ua

НЕФОРМАЛЬНА ТА ІНФОРМАЛЬНА ОСВІТА: НОВІ СПОСОБИ ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ФАХІВЦЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Анотація. У статті проаналізовано неформальну та інформальну освіту як нові способи формування компетентностей особистості в сучасних умовах. Наголошено, що в Україні на державному рівні визначено право кожного на освіту впродовж життя шляхом формальної, неформальної та інформальної освіти. Зосереджено увагу на тому, що в сучасних умовах розвитку суспільства неформальна та інформальна освіта сприяють формуванню життєвих установок особистості, заповнюють дефіцит професійної компетентності. Наголошено на необхідності усвідомлення її актуальності в контексті безперервної освіти.

Здійснено аналіз змістового наповнення неформальної та інформальної освіти. Уточнено, що неформальна освіта – це освіта, яка є інституційною, цільовою та спланованою окремими особами чи організаціями, що надають освітні послуги. Виділено форми неформальної освіти: очна (курси, тренінги, майстер-класи, семінари, майстерні тощо), дистанційна (онлайн-курси, вебінари).

Водночас, зазначено, що інформальна освіта – це індивідуальна пізнавальна діяльність індивіда, яка не організована навколо цілей програми чи тривалості і найчастіше не передбачає сертифікації. До форм інформальної освіти віднесено вуличні університети, одноразові лекції, відеоуроки, медіа-консультації тощо. Проаналізовано діяльність сучасного Всеукраїнського вуличного університету.

Ключові слова: освіта, неформальна та інформальна освіта, формування компетентностей, форми освіти, онлайн-курси, Вуличний університет.

Постановка проблеми. Сьогодні освіта є провідним чинником розвитку окремої особистості та суспільства в цілому, яка постійно розширює спектр свого потенціалу, набуваючи різних форм і наповнюючи їх новим змістом, і тим самим створює додаткові інтелектуальні можливості для розкриття особистісних здібностей. Виникає безліч концепцій, які мають зробити самотворчість продуктивною, а роль активності особистості у своєму розвитку визначальною.

Теорія та практика освіти протягом усього життя зумовлюють функціонування та розвиток різних типів освіти. У Законі України «Про освіту» (2017) зазначено, що кожен має право на «освіту впродовж життя шляхом формальної, неформальної та інформальної освіти» (Міністерство освіти і науки України, 2017). Варто наголосити, що всі види освіти сприяють підвищенню розвитку кожної особистості, зокрема особистісного, загальнокультурного та професійного.

Аналіз останніх досліджень з проблеми засвідчив, що тенденції глобалізаційних, інтеграційних і транснаціональних процесів у педагогічній освіті досліджували українські вчені Н. Авшенюк, О. Локшина, О. Першукова, Л. Пуховська, А. Сбруєва, Г. Товканець та ін. Неформальна освіта як особливий різновид новітніх педагогічних систем розкрита у працях Е. Гусейнової, Ю. Лук'янової, Л. Сігаєвої, Т. Ткач та ін. Теоретичні та прикладні аспекти неперервної освіти дорослих висвітлюються у працях українських вчених С. Гончаренка, Л. Лук'янової, Н. Ничкало, В. Олійника, Т. Сорочан, С. Сисоевої та ін.

Мета статті – проаналізувати неформальну та інформальну освіту як нові способи формування компетентностей в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Традиційна система освіти, яка найчастіше представлена формальною освітою, не відповідає потребам та викликам сучасності та гальмує розвиток потенційних можливостей людини. Саме тому останні десятиліття серйозна увага приділяється неформальній та інформальній освіті. Сьогодні будь-які можливості людини стають її перевагою, тому інвестування у власний професійний розвиток підвищує її конкурентоспроможність, дає змогу максимально реалізувати свій творчий потенціал. З огляду на те, що саме неформальна та інформальна освіта сприяють формуванню життєвих установок особистості, заповнюють дефіцит професійної компетентності, виникає необхідність усвідомлення їх актуальності в контексті безперервної освіти.

Розглядаючи неформальну освіту, варто зазначити, що це освіта, яка є інституційною, цільовою та спланованою окремими особами чи організаціями, що надають освітні послуги. Відмінною рисою неформальної освіти є те, що вона є доповненням і/або альтернативою формальній освіті. Навчання в межах таких програм часто здійснюється для забезпечення загального доступу до освіти для людей будь-якого віку, але не обов'язково має цільову структуру. Вони можуть бути короткими за тривалістю або низькою інтенсивністю і зазвичай включають короткі курси, майстер-класи чи семінари (Ніколенко, 2016, с. 5).

Форми неформальної освіти можуть бути як очними, так і дистанційними, як-то: курси, тренінги, майстер-класи, семінари, майстерні, вебінари й ін. Варто відзначити, що послуги неформальної освіти надають неурядові установи, приватні особи, платформи дистанційного навчання, та вимог до цих закладів немає, оскільки їхня робота не регламентується державними органами.

У сьогоdnішніх умовах розвитку освіти, на нашу думку, однією з ефективних форм неформальної освіти є онлайн-курси, на яких педагоги можуть вдосконалювати власні компетенції для того, щоб ефективніше здійснювати освітній процес. Здійснений аналіз різноманітних онлайн-курсів для педагогів дав змогу нам виділити найбільш затребувані освітні платформи, які дозволяють розкрити свій потенціал, опанувати актуальні навички від кращих викладачів зокрема: Prometheus (2023), Edera (2023), Всеосвіта (2023), Дія. Освіта (2023).

Ці освітні платформи – це інтерактивні платформи, які забезпечують швидкий зворотній зв'язок і встановлюють власний темп навчання; навчання проводять найкращі викладачі та експерти-практики з українських та міжнародних фондів і компаній. Навчання відбувається під час перегляду відеолекцій, виконання практичних завдань, спілкування з викладачами на вебінарах і форумах курсів. Після успішного проходження онлайн-курсів автоматично генерується сертифікат, який має унікальний номер і містить ім'я, під якими користувач(ка) зареєструвалися.

Онлайн-курси сприяють формуванню професійних навичок у процесі навчання, які є пріоритетним напрямом ефективного професійно-особистісного становлення кожної людини та визначає її морально-духовний саморозвиток, ступінь конкурентоспроможності, характер професійного зростання тощо. Так, педагоги та майбутні педагоги можуть знайти корисні та пізнавальні курси на різноманітні тематики, зокрема: «Інформаційна гігієна під час війни», «Шкільне життя онлайн», «Протидія та попередження булінгу (цькуванню) в закладах освіти», «Освітні інструменти критичного мислення», «Школа стійкості», «Сміливі навчати. Онлайн-курс про вчителювання у час кризи», «Креативність – як один із компонентів професійної компетентності сучасного педагога: практикум», «Шляхи профілактики та подолання конфліктів в освітньому середовищі», «Базові знання про гендер» тощо.

Під час вивчення онлайн-курсу «Формування професійної компетентності сучасного педагога: інструменти професійного саморозвитку» у здобувачів удосконалюються загальні та фахові компетентності педагогічних працівників

щодо актуалізації креативного мислення, формування евристичного досвіду вирішення складних завдань, активізації інноваційного потенціалу (Формування професійної компетентності сучасного педагога: інструменти професійного саморозвитку, 2023).

У процесі засвоєння онлайн-курсу «Академічна доброчесність» здобувачі отримують розуміння, як можна розвивати культуру академічної доброчесності попри предмет та напрям викладання; дізнаються про теоретичні аспекти академічної доброчесності та про чинники, що безпосередньо впливають на культуру академічної доброчесності здобувачів вищої освіти; навчаються застосовувати теоретичні знання на практиці у викладанні та науковому керівництві. Цей курс корисний не лише педагогам закладів вищої освіти, а й науковим працівникам, які надають допомогу здобувачам різних рівнів освіти та всім, хто цікавиться тематикою академічної доброчесності і хоче дізнатися більше (Академічна доброчесність, 2023).

Натомість, інформальна освіта – це індивідуальна пізнавальна діяльність індивіда, яка не організована навколо цілей програми чи тривалості і найчастіше не передбачає сертифікації. Це вся освітня діяльність людини впродовж усього життя, зокрема: набуття різних цінностей, навичок і знань з повсякденного досвіду, спілкування (починаючи від сімейного спілкування та спілкування з колегами на роботі, і закінчуючи сучасними засобами інформації та комунікації), а також вплив соціального оточення. Інформальна освіта часто узгоджується зі структурою дорослого життя. Вона передбачає форми навчання, які є цілеспрямованими, організованими та ретельно спланованими, але не інституціоналізованими (Жукевич, 2017).

Основними характеристиками інформальної педагогічної освіти є відсутність системності та чіткої структурованості, але освітні цілі не є випадковими. Вони конкретно визначені та реалізуються всіма доступними методами. Варто наголосити, що така освіта, зазвичай, є неглибокою. Проте, на думку польського вченого Б. Суходольського, вона розширює інтелект, стимулює розум і уяву (Кристочук, 2013 с. 191).

Аналіз психолого-педагогічних досліджень засвідчив, що інформальна освіта – це самоосвіта, яка є спланованою та цілеспрямованою, в процесі якої особистість набуває відповідні компетентності у повсякденному житті.

Сучасна технологічна революція сприяла виникненню різноманітних новітніх засобів навчання, які допомагають педагогам слідкувати за всіма змінами в освіті. До форм інформальної освіти педагогів належать вуличні університети, одноразові лекції, відеоуроки, медіа-консультації тощо.

Одним з найефективніших у наданні інформальної освіти як закордоном, так і в Україні, є Вуличний університет (*Università di strada*) – новий формат самоосвіти. Незважаючи на те, що більшість занять проводяться на свіжому повітрі, ключовою особливістю «вуличного формату» є відсутність обмежень щодо оцінок або обов'язкових форм відвідування. Вуличні університети дають можливість познайомитися з абсолютно іншою сферою знань і зрозуміти, чи буде вона вам цікава в майбутньому.

В Україні Вуличний університет створили активні та творчі, відкриті та цілеспрямовані ФРІ-шники, які є дійсними членами Всеукраїнської

Громадської Молодіжної Організації «Фундації Регіональних Ініціатив» – об'єднання, на рахунку якого вже понад 500 освітніх проєктів по усій Україні (Всеукраїнський вуличний університет, 2023).

Основною метою Всеукраїнського вуличного університету є заохочення молоді до неформальної освіти, яка може бути приємною, цікавою, легкою та веселою; створення кола молодих та прогресивних, пов'язаних між собою людей.

Відмінною рисою Вуличного Університету є те, що він відроджує мотиви перших грецьких шкіл, центрів фундаментальних світових знань. Іншими словами, ВУ відбувається під відкритим небом. Як показує практика, навіть похмура погода не лякає здобувачів вищої освіти. Викладачі університету – бізнесмени, науковці, журналісти, лікарі, поети та інші цікаві люди з різних регіонів України.

Традиційно з року в рік Вуличний Університет проводить лекції під відкритим небом, щоб українська молодь була «на хвилі» свого покоління, щоб вона мала бажання до дій і, головне, можливість (Всеукраїнський вуличний університет, 2023). Особливістю проведення цих лекцій є те, що вони проводяться в один і той самий час у різних містах.

Приміром, 2-3 жовтня 2021 року в Києві, Харкові, Чернівцях, Луцьку, Сумах та Вигоді (Івано-Франківщина) було проведено Вуличний Університет на тему «Інклюзія та доступність міст» для всіх охочих. У Чернівцях вдалося інтегрувати освітній простір інклюзії в алею ГО на День міста. Близько 100 учасників взяли участь, і під час заходу вони вчилися доступно розмовляти на майстер-класі з жестової мови та практикували допомогу людям з обмеженими можливостями.

У Луцьку дізнавалися про особливості інклюзивної освіти, впровадження її в сучасні українські заклади освіти. Також відкрили для себе нові способи зробити рідне місто інклюзивним. У Харкові висвітлювали можливості для молоді у сфері інклюзії; дізнавалися, навіщо потрібна інклюзивна освіта і чому не варто говорити «люди з особливими потребами». Як створити місто на принципах універсального дизайну обговорили у Києві. Також вчилися спілкуватися жестовою мовою та переглянули короткометражний фільм у рамках проєкту «Рівні» (Річний звіт Фундації Регіональних Ініціатив за 2021, 2021).

11-го липня 2023 року о 17:00 було проведено лекції на різноманітні теми у 18 містах. У заході взяли участь такі міста України: Вінниця, Дніпропетровськ, Дубно, Житомир, Запоріжжя, Івано-Франківськ, Київ, Костопіль, Кременчук, Луцьк, Львів, Миколаїв, Тернопіль, Ужгород, Харків, Херсон, Чернівці, Чернігів. Під час одного такого заходу вдалося зібрати понад 370 людей, щоб послухати лекції у своєму місті (Всеукраїнський вуличний університет, 2023). У майбутньому Вуличний університет розвиватиметься та набиратиме оберті, створюючи ще цікавіші курси з підготовленими спікерами.

Висновки і перспективи подальших розвідок. На сучасному етапі розвитку освіти кожна людина має право на освіту впродовж життя шляхом формальної, неформальної та інформальної освіти, що сприяє підвищенню розвитку кожної особистості, зокрема особистісного, загальнокультурного та

професійного. Сьогодні неформальна та інформальна освіта представлена широким спектром форм роботи, які допомагають кожній особистості сформувати відповідні компетентності адаптуватися до постійних змін у сучасному суспільстві. Отже, неформальна та інформальна освіта сприяє професійному розвитку, підвищує її конкурентоспроможність, дозволяє максимально реалізувати творчий потенціал кожній особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Міністерство освіти і науки України. (2017). *Закон України «Про освіту»*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення 19.09.2023)

Ніколенко, Л. (2016). *Науково-методичний супровід формальної, неформальної та інформальної освіти дорослих*. URL: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/pislya_dyplom_osvina/1_2016/H_IKOLENKO.pdf. (дата звернення 15.09.2023)

Prometeus. (2023). URL: <https://prometheus.org.ua/> (дата звернення 15.09.2023)

Edera. (2023). URL: <https://ed-era.com/> (дата звернення 15.09.2023)

Всеосвіта. (2023). URL: <https://vseosvita.ua/course> (дата звернення 19.09.2023)

Дія. Освіта. (2023). URL: <https://osvita.diia.gov.ua/courses> (дата звернення 19.09.2023)

Формування професійної компетентності сучасного педагога: інструменти професійного саморозвитку. (2023). Всеосвіта. <https://vseosvita.ua/course/formuvannia-profesiinoi-kompetentnosti-suchasnoho-pedahoha-instrumenty-profesiinoho-samorozvytku-1515.html> (дата звернення 19.09.2023)

Академічна доброчесність. Prometeus. (2023). URL: https://prometheus.org.ua/course/course-v1:Prometheus+AI101+2021_T2 (дата звернення 19.09.2023)

Жукевич, І. (2017). Інформальна освіта як фактор трансформації сучасної освіти. *Збірник наукових праць [Херсонського державного університету]. Педагогічні науки*. Вип. 79(1), сс. 140–144.

Кристочук, Т. (2013). *Педагогічна освіта в країнах Європейського Союзу: моногр.* Рівне: Волинські обереги. 483 с.

Всеукраїнський вуличний університет. (2023). URL: <https://fri.com.ua/osvitni-zahody-fri/vseukrajinskyj-vulychnyj-universytet/> (дата звернення 16.09.2023)

Річний звіт Фондації Регіональних Ініціатив за 2021. (2021). *Всеукраїнський вуличний університет*. URL: <https://fri.com.ua/wp-content/uploads/2022/02/ZVIT-FRI-2021.pdf> (дата звернення 16.09.2023)

REFERENCES

Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy, (2017). *Zakon Ukrainy “Pro osvitu”* [The Law of Ukraine “On Education”]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>. (data zvernennia 19.09.2023) [in Ukrainian].

Nikolenko, L. (2016). *Naukovo-metodychnyi suprovid formalnoi, neformalnoi ta informalnoi osvity doroslykh* [Scientific and Methodological Support of Formal, Non-formal and Informal Adult Education]. URL: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/pislya_dyplom_osvina/1_2016/NYKOLENKO.pdf. (data zvernennia 15.09.2023) [in Ukrainian].

Prometeus. (2023). URL: <https://prometeus.org.ua/>. (data zvernennia 15.09.2023) [in Ukrainian].

Edera. (2023). URL: <https://ed-era.com/>. (data zvernennia 15.09.2023) [in Ukrainian].

Vseosvita. (2023). URL: <https://vseosvita.ua/course>. (data zvernennia 19.09.2023) [in Ukrainian].

Diia. Osvita. (2023). URL: <https://osvita.diia.gov.ua/courses>. (data zvernennia 19.09.2023) [in Ukrainian].

Formuvannia profesiinoi kompetentnosti suchasnoho pedahoha: instrumenty profesiinoho samorozvytku [Formation of Professional Competence of a Modern Teacher: Tools for Professional Self-development]. (2023). *Vseosvita*. <https://vseosvita.ua/course/formuvannia-profesiinoi-kompetentnosti-suchasnoho-pedahoha-instrumenty-profesiinoho-samorozvytku-1515.html>. (data zvernennia 19.09.2023) [in Ukrainian].

Akademichna dobrochesnist [Academic Integrity]. *Prometeus*. (2023). URL: https://prometeus.org.ua/course/course-v1:Prometeus+AI101+2021_T2. (data zvernennia 19.09.2023) [in Ukrainian].

Zhukevych, I. (2017). Informalna osvita yak faktor transformatsii suchasnoi osvity [Information Education as a Factor in the Transformation of Modern Education]. *Zbirnyk naukovykh prats [Khersonskoho derzhavnoho universytetu]. Pedahohichni nauky*. Vyp. 79(1), ss. 140-144. [in Ukrainian].

Krystopchuk, T. (2013). *Pedahohichna osvita v krainakh Yevropeiskoho Soiuzu: monohr.* [Teacher Education in the European Union: monograph]. Rivne: Volynskoberehy. 483 s. [in Ukrainian].

Vseukrainskyi vulychnyi universytet [All-Ukrainian Street University]. (2023). URL: <https://fri.com.ua/osvitni-zahody-fri/vseukrajinskyj-vulychnyj-universytet/>. (data zvernennia 16.09.2023) [in Ukrainian].

Richnyi zvit Fundatsii Rehionalnykh Initsiatyv za 2021 [Annual Report of the Foundation for Regional Initiatives for 2021]. (2021). *Vseukrainskyi vulychnyi universytet*. URL: <https://fri.com.ua/wp-content/uploads/2022/02/ZVIT-FRI-2021.pdf>. (data zvernennia 16.09.2023) [in Ukrainian].

NON-FORMAL AND INFORMAL EDUCATION: NEW WAYS FOR FORMING SPECIALIST COMPETENCIES IN MODERN CONDITIONS

Liudmyla Balika

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Theory and Methods of Education
of the Rivne State University for the Humanities,

Rivne, Ukraine

ORCID: 0000-0003-0042-7744

e-mail: luidmyla.balika@rshu.edu.ua

Serhii Petrenko

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Information Technology and Modeling,
Rivne State University for the Humanities,
Rivne, Ukraine
ORCID: 0000-0002-5311-0743
e-mail: serhii.petrenko@rshu.edu.ua

Inna Petrenko

Doctor of Philosophy,
Lecturer at the Department of Theory and Methods of Education of the
Rivne State University for the Humanities,
Rivne, Ukraine
ORCID: 0000-0003-2320-6100
e-mail: inna.petrenko@rshu.edu.ua

Abstract. The article deals with the analysis non-formal and informal education as new ways for forming personal competencies in modern conditions. It is emphasized that in Ukraine, at the state level, the right of everyone to lifelong learning through formal, non-formal and informal education is defined. The attention is focused on the fact that in the current conditions of society development, non-formal and informal education contribute to the formation of life attitudes of the individual, fill the lack of professional competence. Attention is focused on the need to realize its relevance in the context of continuing education.

The author analyzes the content of non-formal and informal education. It is clarified that non-formal education is education that is institutional, targeted and planned by individuals or organizations providing educational services. The author distinguishes the following forms of non-formal education: full-time (courses, trainings, master classes, seminars, workshops, etc.), and distance (online courses, webinars).

At the same time, it is noted that informal education is an individual cognitive activity of an individual that is not organized around program goals or duration and most often does not involve certification. The forms of information education include street universities, one-time lectures, video lessons, media consultations, etc. The activities of the modern All-Ukrainian Street University are analyzed.

Keywords: education, non-formal and informal education, formation of competencies, forms of education, online courses, Street University.

Стаття надійшла до редакції 28.09.2023 р.